

Gilbert Achcar:

”Händelserna är huvudsakligen en källa till hopp”.

[Christian Höller intervjuar Gilbert Achcar om revolutionerna i arabvärlden. Publicerad 13 september på [Springerins webbplats](#). Finns också på www.internationalviewpoint.org.]

Christian Höller: De senaste upproren i olika arabiska länder har, åtminstone bland kommentatorer i väst, åtföljts av lika delar förhoppningar och farhågor. Förhoppningar att åtminstone en utdragen demokratiseringsvåg ska svepa genom dessa samhällen, som under så lång tid har stått emot reformer. Farhågor att mer reaktionära eller totalitära strömningar ska få övertaget. Vad har den dominerande känslan varit för dig, som specialist på de politiska systemen i regionen och med många personliga band där?

Gilbert Achcar: För mig är händelserna huvudsakligen en källa till hopp. Jag oroar mig förvisso över rörelsens utveckling och framtid, men det faktum att en sådan revolutionär chockvåg sveper genom regionen är mycket positivt. De som uttrycker farhågor över det som händer anser underförstått att den stabilitet som de despotiska regeringarna erbjuder kan betraktas som det mindre onda jämfört med de möjliga scenarier de tänker sig, som exempelvis ett islamistiskt maktövertagande. Sådana uppfattningar är inte bara etnocentrerade eller antidemokratiska utan har dessutom helt fel i sina bedömningar, eftersom den grundläggande orsaken till framväxten av islamistiska fundamentalistiska oppositionsrörelser är just förekomsten av sådana despotiska regimer. De flesta av dessa regimer har faktiskt fått stöd från västländerna, och har således misskrediterat själva den tanke om demokrati eller sekularisering som förespråkas i väst. Så länge det finns sådana regimer kommer det också att finnas ett sådant fundamentalistiskt motstånd. Man ska snarare ta med i beräkningen att befolkningen i dessa länder är trötta på diktatur, och att de i högsta grad behöver bli av med dem precis som varje annan befolkning i världen. Det som till exempel ansågs vara bra för Östeuropa gäller också för arabländerna.

CH: På avstånd eller ur ett ”utanförstående” perspektiv har det varit slående vilka enorma skillnader det varit mellan de olika länderna: vissa av dem har upplevt nästan ”oändliga” upprorsvågor (som i Egypten) medan andra har förblivit relativt lugna. Vilket är enligt din uppfattning de viktigaste kriterierna för detta, för länder som är väldigt benägna för uppror medan andra är nästan oemottagliga för det, eller kanske alltför förtryckande för att sådana scenarier ska utvecklas?

GA: Det finns knappt något land i regionen som är oemottagligt för detta scenario, från Mauretanien, Marocko och Algeriet till Jordanien, Libanon och Syrien, och till och med Oman och Bahrain. Kanske Förenade Arabemiraten och Qatar är de enda länder som inte har påverkats, men de är oerhört konstgjorda stater, där de som innehar medborgarskap faktiskt utgör en liten minoritet – omkring 15-20% av befolkningen. Liksom för de flesta andra länder beror proteströrelsens omfattning och utformning på hur hårt förtrycket är, hur hatad regeringen är eller ej, hur despotisk den är om alls. Upproret började i Tunisien där det fanns en väldigt diktatorisk regering och spred sig till länder som Egypten, Libyen och Jemen, där regimen hatas av oerhört stora delar av befolkningen. I de flesta andra länderna i regionen är, främst med undantag av det saudiska kungadömet, hårt diktatoriska regimer ett mindre problem än kraven på politiska reformer, eller övervägande sociala krav som i fallet Irak. Men å andra sidan är rörelsens väldigt ojämna utveckling ett naturligt resultat av regionens ojämnheter. Många av länderna delar problem och kännetecken som svag utveckling, bristande samhälllig jämlikhet eller dålig social rättvisa. Men när det gäller politiska maktmönster finns det naturligtvis enorma skillnader.

CH: Du har nyligen sagt i en artikel att ”först och främst och framförallt är det ett demokratiskt uppror”. För en mer fullfjädrad radikal demokrati kan det verka som om alla betydande samhällsgrupper måste ansluta sig och uppnå en ny allians, eller maktjämvikt för att få till stånd djupgående

demokratiska förändringar. Ser du något som detta hända exempelvis i Egypten, till skillnad från Libyen eller Syrien, eller gäller inte denna idé alls?

GA: Tja, vi befinner oss ännu inte vid en punkt där vi kan räkna med en radikal demokrati – givetvis beroende på vad man lägger i detta begrepp. När jag säger att det är en ”demokratisk revolution” menar jag att den nuvarande rörelsen ligger mycket närmare ”folkens vår” på 1800-talet (1848) som svepte över Europa från Paris till Wien, än den revolutionära chockvågen 1918, som uppstod efter den ryska revolutionen, och som var en klassbaserad revolt som leddes av radikala vänsterkrafter med ett perspektiv på socialistiska förändringar. Det är inte vad som händer i den arabiska världen, där processen är mer grundläggande och omfattar en mycket bred koalition – ju mer diktatorisk regimen är desto bredare opposition ställs den inför. När man väl har uppnått den första åtgärden, att bli av med diktaturens och korruptionens mest framträdande representanter, då är nästa åtgärd att i positiva termer slå fast vilken sorts alternativt politisk regim som ska följa. Här splittras normalt den bredare oppositionen. Revolutionens förtrupp har bestått av personer som har engagerat sig för att få ett modernt demokratiskt samhälle och [representativa] institutioner – i huvudsak unga liberala (i politisk, inte ekonomisk mening) demokrater, väldigt mycket som ungdomen 1848. Men överallt där det fanns en diktatorisk regim stöter man till en början också på grupper som vidhåller religiöst fundamentalistiska perspektiv. När diktatorn väl är borta sker en skilsmässa mellan den islamistiska rörelsen och vänsterkoalitionen, en skilsmässa som redan är mycket tydlig i Egypten och Tunisien.

CH: Vissa av upproren verkade, åtminstone alldeles i början (som du säger) väldigt dominerade av liberalt demokratiska ungdomar. I vilken mån har denna dominerande ställning överskuggat ett mer klassbaserat perspektiv eller ett perspektiv som har mer med arbetarklassen göra? Eller med andra ord: ser du mer balanserade eller ojämlika styrkeförhållanden i den nuvarande rörelsen?

GA: Det bästa sättet att ta itu med denna fråga är att titta på fakta. De två länder där upproren varit mest framgångsrika hittills, nämligen Tunisien och Egypten – och vi måste komma ihåg att det även där är en i högsta grad pågående process – faktiskt är de länder där arbetarrörelsen anslöt sig till striderna. Arbetarna har kraftigt medverkat till att störta de existerande härskarna i båda länderna. Men en sådan klassbaserad rörelse saknas i länder som Libyen, Jemen och Syrien där det ännu så länge inte har skett några arbetarstrejker, medan strejkerna till exempel var en avgörande faktor för att fälla Mubarak. Det innebär inte att arbetarrörelsen i Tunisien eller Egypten har ett perspektiv på sociala förändringar i betydelsen att ersätta kapitalismen. Det är inte rörelser av en radikal antikapitalistisk karaktär – vilket är orsaken till att vi inte befinner oss i samma situation som efter Första världskriget. Det är istället arbetare som tar chansen under den nuvarande omvälvningen att föra fram sina egna krav på samhällsliga förändringar och reformer. Men det visar också hur avgörande arbetarrörelsen kan vara under själva den demokratiska kampen. Det är trots allt ett historiskt mönster om man tittar på den så kallade ”demokratins vagga” i Storbritannien, där den proletära chartiströrelsen spelade en viktig roll på 1800-talet för att driva fram allmän rösträtt (även om den i själva verket bara var för män) gentemot den dittills existerande rösträtten som grundade sig på rikedom. Det bidrog starkt till hela demokratiseringsprocessen.

CH: *New York Times* skrev nyligen: ”I en bølge av revolter och revolutioner prövas tanken på ett bredare medborgarskap när förtryckets framtvängade tystnad ersätts av mångfaldens kakofoni.” Håller du med om den analysen, och vad är enligt din uppfattning i så fall nödvändigt för att omvandla denna ”mångfaldens kakofoni” till ett någorlunda demokratiskt system?

GA: Tja, ”mångfaldens kakofoni” är bara ett annat ord för demokratisk pluralism. När det gäller politiska regimer föredrar jag kakofoni framför en auktoritär dirigent. En del personer betonar att det inte finns någon ledande kraft i dessa rörelser, vilket i viss mening är mer uppmuntrande än att ha ett ledande parti som har som mål att monopolisera makten. Därmed inte sagt att jag anser det vara en kakofoni i meningen kaos, utan snarare att man under olika skeden av kampen har olika allianser. Under en så komplicerad process har man inte samma block av krafter från början till slut.

När det handlar om att störta en diktator kan man ha en mycket bred allians, inklusive religiösa fundamentalistiska krafter. Men när det blir frågan om att avgöra vilka nya institutioner man vill ersätta diktatorn med så blir alliansen givetvis mycket smalare. De som kämpar för demokrati kan vara överens om det målet och handla tillsammans utan att hamna i ideologiska diskussioner om frågor som socialismen. Det är faktiskt inte vad som sker. Folk är främst intresserade av att fördjupa de demokratiska förändringarna och säkerställa att det som började som en revolutionär process inte går om intet utan slutförs till en demokratisk omvandling.

CH: En hel del av reaktionerna från väst verkar låta sig ledas antingen av väldigt romantiska revolutionära bilder (som ett nytt Mecka av en kommande världsrevolution) eller, den andra ytterligheten, fullständigt vilseledande orientalistiska eller islamofoba farhågor. I vad mån går det att undvika sådana projektioner, i synnerhet för en utanförstående åskådare?

GA: Faktum är att när det handlar om demokratiska strävanden eller politisk frihet, så skiljer sig inte araber eller andra muslimer från kineser eller latinamerikaner eller östeuropéer. Orientalism i nedsättande mening ingår i en tankegång som tror att människor i grunden formas av olika kulturer, att det finns olika kulturella grunddrag i olika delar av världen och därmed olika politiska behov. Jag avvisar den sortens åsikter och tror bestämt att demokrati och frihet i allra högsta grad är universella idéer, och jag fruktar inte alls ordet universell i detta sammanhang. Om man tittade på Europa på 1700-talet så kunde man ha sagt att kulturen där var sådan att folken i Europa behövde absolutistiska regimer, vilket är vad de hade innan monarkierna började falla sönder mot slutet av 1700- och början av 1800-talet. På samma sätt har det funnits teorier om hur folken i Östeuropa, från Preussen till Ryssland, var begivna på totalitarism, och efter 1989 föll stalinismen ändå sönder förvånande snabbt och lämnade plats för mer eller mindre demokratiska regimer. Om det ännu inte riktigt gäller i ett land som Ryssland, så handlar det inte om kultur utan samhällsekonomiska och politiska förhållanden inklusive landets storlek och ojämna utveckling. Det civila samhällets relativa svaghet där hänger också ihop med det faktum att det är det land där erfarenheterna av totalitarism har varit längst av alla. Den andra punkten är att de som säger att upproren öppnar upp för islamistisk fundamentalism glömmer det faktum att den värsta regimen i regionen (både vad gäller fundamentalism och politisk och social diktatur) är det saudiska kungadömet. Men det är det land som uppvaktas mest av alla västländer. Det saudiska kungadömet – ett ohyggligt rikt land som leds av en ytterst extremt islamistisk fundamentalistisk institution och i själva verket är ett amerikanskt protektorat – är den viktigaste källan för spridningen av fundamentalism i den muslimska världen. Under åtminstone två decennier har USA i förbund med det saudiska kungadömet utnyttjat den islamistiska fundamentalismen mot vänstern – mot vänsternationalism, mot kommunism och så vidare. Islamofobin i väst är i första hand en rädsla för västfientliga islamistiska strömningar. Man oroar sig för västs intressen och inte för folket i regionen. Var och en som bryr sig om folket i regionen skulle först av allt vara väldigt glad över att diktaturerna äntligen störtas, att det nu är möjligt att demonstrera och så vidare. Och för det andra skulle de inse att det faktum att en regering samarbetar med västländerna inte innebär att den är upplyst. Det saudiska kungadömet är det bästa beviset på det.

CH: En speciell farhåga som upprepade gånger har framförts är vilka konsekvenser upproret kan få för den israeliska statens säkerhet. På samma gång ökar hoppet (exempelvis i samband med det nyliga öppnandet av den egyptiska gränsen till Gaza) om att levnadsförhållandena för palestinierna nu skulle kunna förbättras avsevärt. Vilka kommer enligt din uppfattning de mest betydelsefulla konsekvenserna att bli för konflikten mellan Israel och Palestina?

GA: Israel är just ett av de länder som återspeglar de uppfattningar i väst som fruktar demokrati på den arabiska sidan. Det har visat många tecken på stark oro över de demokratiska upproren i regionen. Här ser man en stat som är van vid att skryta över att vara ”den enda demokratin i Mellanöstern”, och nu blir orolig på grund av att det sker demokratiska uppror överallt runt det. Både Israel och USA är fullt medvetna om att de bara kan ha diktatorer som vänner i regionen. Om

en regering på något sätt skulle återspegla folkliga strävanden så skulle den vara tvungen att vara fientlig gentemot Israel och USA – inte för att folket är fanatiker eller rasister, utan därför att de plågas av Israel och USA, som båda ockuperar arabiska områden. Det nuvarande upproret ger åtminstone förhoppningar om att Israel till sist kommer att inse att det inte kan fortsätta på den övermodiga och omedgörliga väg som regeringen Netanyahu i högsta grad personifierar. Den sortens inställning skapar mycket hat eftersom den grundar sig på ett djupt förakt. Utan en förändring av den israeliska inställningen kommer det aldrig att bli fred i regionen. Om man tittar på ”Palestinadokumentet” som publicerades av Al Jazeera kan man se att det palestinska ledarskapet gick så långt det kunde och gjorde alla eftergifter som israelerna ville, men inte fick någonting i utbyte. I grund och botten kan den ”maktpolitik” som Israel uppvisar och som enbart grundar sig på styrka i det långa loppet bara leda till katastrof, för befolkningen i Israel såväl som för dess grannar.

CH: Förväntar du dig att ett nytt uppsving för antisionismen kommer att få fäste nu?

GA: Man kan knappast tänka sig ett nytt uppsving, ty fientligheten mot Israels politik är redan så uttalad. Den underbyggs av Israels uppträdande och ingenting annat. Det sker nu en försonings- och enhetsprocess bland palestinerna, men de har fortfarande förbundit sig att försöka få till stånd en fredlig uppgörelse. Poängen är att trots allt som Mahmoud Abbas palestinska myndighet gick med på fick de ingenting i utbyte.

CH: USA:s utrikespolitik har visat sig vara väldigt obeslutsam och osäker när den tagit itu med de senaste upproren. Kan vi vara på väg in i en ny historisk fas som kan peka fram mot slutet för USA:s starka inflytande i regionen? Eller tror du att den stora geopolitiska kartan i det stora hela kommer att vara oförändrad under den närmaste framtiden?

GA: Vi bevittnar definitivt en betydande omvälvning av de geopolitiska förhållandena. Hittills har USA brukat ha herravälde över regionen med hjälp av en despotisk allians. Det vi nu ser är hur folket väller fram och tränger in på det politiska området, och USA ställs inför en situation där man måste ta hänsyn till den folkliga faktorn. De måste nu bygga allianser med konservativa krafter som har ett verkligt folkligt inflytande, vilket är orsaken till att de nu gör upp med det Muslimska brödraskapet som de anser vara en relativt måttfull kraft inom den islamistiska fundamentalismen. Det går att se i Egypten där det Muslimska brödraskapet samarbetar med militären. USA försöker utarbeta en plan B för regionen, med Muslimska brödraskapet som en nyckelspelare. De försöker också dra in sina turkiska allierade men grundbulten i deras strategi är fortfarande monarkierna vid Persiska viken och deras Gulf Cooperation Council.* Det är trots allt där oljan finns, vilket är det som gör regionen så viktig för USA. Annars skulle de inte bry sig ett dyft om den.

CH: För att övergå till en annan sida hos den nuvarande omvälvningen: mycket har sagts om de nya medias och i synnerhet sociala medias – Facebook, Twitter och andra kommunikationsverktyg – påstådda roll i att organisera upproren. Hur giltiga eller realistiska är dessa påståenden ur politiskt teoretisk synvinkel? Hur skulle du vilja beskriva den teknologiska moderniseringens övergripande ställning med avseende på de mer politiska och samhällseliga moderniseringsprocesser som står på spel nu?

GA: Vi måste se sådana teknologiska medel för vad de är. De är medel och verktyg men de skapar inga rörelser. Proteströrelser har alltid funnits i modern tid oavsett om de bara hade 1700-talets mycket enkla tryckpress eller Internet som idag. Folk har alltid använt den tillgängliga teknologin för att organisera sig och sätta sig i rörelse. En viktig aspekt är dock organisationens nätverkskaraktär, som underlättas betydligt av den nya medieteknologins nätverksnatur. Det tillåter en mer horisontell organisationstyp och underlättar därmed en rörelse utan urskiljbara ledare. I de flesta demokratiska uppror idag ser man samma tendens mot att nya och mer flexibla organisationsformer uppstår under kampen. Med verktyg som Facebook går det att göra omedelbart i ett helt land, om

* **Gulf Cooperation Council (GCC)** är ett politisk och ekonomisk förbund mellan de arabiska staterna Bahrain, Saudiarabien, Oman, Kuwait, Qatar och Förenade Arabemiraten – öa.

inte en hel rad länder, medan det förr startade i en stad varefter varje stad måste följa efter, och så vidare. Eller så fanns det ett ledande parti som redan var organiserat överallt. Så den nya teknologin underlättade avsevärt denna sorts horisontella organisering men den skapade inte rörelsen. I den meningen var det verkligen inte någon "Facebook-revolution".

CH: För sex år sedan, 2005, skrev du om den arabiska våren – "sen och kall" var de förbehåll du använde då. Det har tagit lång tid för denna metaforiska vår att förverkligas, eller bli "varmare". Vilka är enligt din uppfattning de ungefärliga tidsramarna för att den nuvarande våren ska utvecklas till en mer blomstrande sommar?

GA: När jag använde vårliknelsen i den artikeln var det ironiskt. Media och Bush-administrationen ville faktiskt få folk att tro att det var detta som hände 2005 som ett resultat av ockupationen av Irak och de påtryckningar de satte in mot Egypten och det saudiska kungadömet för en del kosmetiska förändringar. Det ägde förvisso rum en del förändringar men det var definitivt ingen "folkens vår". Idag är liknelsen med en vår mycket mer berättigad, även om "folkens vår" på 1800-talet slutade illa. Men den inverkan den hade gick inte att suddas ut. Arvet blev kvar och till sist skedde de demokratiska förändringarna. Nu tror jag att det finns mer grund till förhoppningar ty på 1800-talet var de dominerande förhållandena i världen på det hela taget mycket mer diktatoriska än vad de är idag. Arabvärlden är mer ett undantag i vår nuvarande värld, men folket har börjat övervinna sin skräck, vilket har varit diktaturens bästa verktyg. Oavsett vad som händer på kort sikt och oavsett vad resultaten blir i valen i de olika länderna, så finns det nu en verklig möjlighet att bygga en stark demokratisk rörelse. Det finns därför god anledning till hopp och förbehållsam optimism utan att därmed falla för illusionen att det inte finns några större hinder eller svårigheter framför oss. Det som redan har uppnåtts är definitivt imponerande.

(Översättning från engelska, Göran Källqvist.)